

Azərbaycan Xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş «Riyaziyyat və Mexanikanın Aktual Problemləri» adlı Respublika Elmi Konfransı

BİLİK, BACARIQ VƏ VƏRDİŞLƏRİN FORMALAŞDIRIMASI PROSESİNİN İDARƏ OLUNMASININ ƏNƏNƏVİ VASİTƏLƏRİ

FAİQ MİRZƏLİ OĞLU NAMAZOV, ŞƏLALƏ ABDUL ƏHƏD QIZI HƏMİDOVA,
AYŞƏN ORUC QIZI MƏMMƏDLİ

Bakı Dövlət Universiteti
neikoos@yahoo.com

Təhsil fəlsəfə, psixologiya, pedaqogika və praktikada geniş istifadə olunan tərifi verilməyən anlayışlardan biridir. Onun mahiyyətinin istənilən formada dəqiqləşdirilməsi onun bir çox aspektlərinin itirilməsi ilə nəticələnər.

Müasir təhsilin məqsədləri aşağıdakılar hesab oluna bilər:

- 1) şəxsiyyətə və cəmiyyətə lazım olan şəxsi bacarıqların inkişafına tam nail olmaq;
- 2) Şəxsiyyəti sosial dəyərli fəallığa cəld etmək.

Riyaziyyatın inkişaf tarixinin indiki dövrü bütün elm sahələrinin "riyaziləşməsi" dövrü kimi xarakterizə etmək olar. Bu dövrdə riyazi təhsilin ümumi təhsil sistemindəki rolunu aşağıdakı göstəricilər əsasında müəyyən etmək olar:

- 1) bəşəriyyətin inkişafında riyazi biliklərin aparıcı vasitə olması;
- 2) riyazi biliklərin gündəlik həyatda geniş tətbiq olunması;
- 3) insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında riyaziyyatın əhəmiyyətli vasitə olması;
- 4) digər fənlərin öyrənilməsi prosesində riyazi biliklərin zəruri olması.

Müasir dövrdə riyazi təhsilin əsas məqsədləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- 1) riyazi vasitələrin köməyi ilə şəxsiyyəti inkişaf etdirmək;
- 2) şagirdlərə riyaziyyat elmi, riyazi tədqiqat metodları, riyazi faktların doğruluğunu göstərmək üsulları, təbiət və cəmiyyətdəki hadisələrin öyrənilməsində riyaziyyatın tətbiqləri haqqında doğru təsəvvürləri formalaşdıran riyazi bilik, bacarıq və vərdişlər sistemini mənimsətmək.

Təlim prosesinin idarə olunması aşağıdakıları nəzərdə tutur [2]:

- 1) təlimin məqsədlərinin müəyyən edilməsini;
- 2) qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün təlim prosesinin iştirakçıları arasında qarşılıqlı fəaliyyət üsulunun seçilməsi;
- 3) təlim prosesinin hər bir mərhələsində alınan nəticələr haqqında informasiyanın toplanılmasını;
- 4) pedaqoji prosesin korreksiyasını;
- 5) təlimin nəticələrinin qiymətləndirilməsini.

Keyfiyyətə təminat verən təlim prosesinin idarə olunmasında əsas vəzifə təlim prosesini optimallaşdırmaq, bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsinin səmərəliliyini yüksəltmək, şagirdlərin zehni bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir.

Diagnostic təlim prosesinin ən mühüm komponentidir və təlim məqsədlərinə nail olmanı müəyyən etmə vasitəsidir. Təlim prosesini diagnostikasız idarə etmək mümkün

deyildir. Diaqnostika təlim prosesinin nəticələrini dəqiq təyin etməyə imkan yaradır. Bilik və bacarıqların diaqnostikasına və qiymətləndirilməsinə aşağıdakı tələblər qoyulur:

- 1) obyektivlik (şagirdlərin real nəticələrini və çatışmazlıqlarını obyektiv qiymətləndirmək və qərəzçiliyə yol verməmək);
- 2) şagirdlərin real imkanlarını, sağlamlığını nəzərə almaq, diaqnostika prosesinin gedişi zamanı həvəsləndirici qiymətləndirmədən istifadə etmək;
- 3) qiymətləndirməni şəffaflıq şəraitində aparmaq və yalnız əsaslandırılmış qiymət qoymaq;
- 4) hər bir şagirdə gələcəkdə necə işləmək haqqında və nəticələrini necə yüksəltmək haqqında tövsiyələr vermək və s.

Təlim prosesini təşkil etmək və idarə etmək müxtəlif səviyyələrdə aparıla bilər:

- 1) qanunvericilik səviyyəsində;
- 2) məktəb səviyyəsində;
- 3) sinif-dərs səviyyəsində.

Bilik, bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması prosesinin idarə olunmasında ənənəvi və müasir qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə oluna bilər.

Ənənəvi qiymətləndirmə vasitələri aşağıdakılar hesab olunur:

- şifahi sorğu;
- yoxlama yazı işi;
- ev tapşırığı;
- şifahi imtahan;
- yazılı imtahan.

Şifahi sorğu şagirdin biliyinin yoxlama üsullarından biridir. Fərdi və frontal formada aparıla bilər. Fərdi sorğu zamanı müəllim əvvəlcə sualı bütün sinif kollektivinə ünvanlayır və vikirləşməyə vaxt verir. Sonra müəllim cavab verəcək şagirdin adını elan edir. Sorğunun sualı dəqiq və artıq sözsüz olmalıdır. Sualda yalnız bir tapşırıq olmalıdır.

Ev tapşırığı nəzarətin xüsusi formasıdır. Onun nəticələrinin müzakirəsi sinif kollektivinin öyrənmək marağının formalaşmasına güclü təsir göstərə bilər.

Yekun yoxlamalar zamanı şifahi və yazılı imtahanlardan istifadə oluna bilər.

“İmtahan” sözü latın dilində qiymət və sınaq mənası verən sözdən yaranmışdır. Pedaqogikada imtahan bu və ya digər fənn üzrə mənimsənilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin yoxlanılması prosesidir.

İmtahan şagirdə məsuliyyətlik hissi formalaşdırır. İmtahan şagirdin böyük enerji və güc sərf etməyi tələb edən, həyacan və rahatsızlıqla zəngin olan prosesdir. Belə proseslər şagirdləri həyata hazırlamağa xidmət etmək məqsədi ilə təşkil olunur.

İmtahan şagirdlərdən müəyyən olunmuş yerdə və müəyyən olunmuş zaman intervalında işləməyi tələb edir. İmtahan onu verən iş qabiliyyətinin ən yüksək zirvəsinə çatmağa imkan verən iş şəraiti ilə təmin etməlidir.

İmtahanlar şifahi və yazılı formada aparıla bilər.

Ənənəvi yoxlama və qiymətləndirmə vasitələrini hazırlamaq müəllimlər üçün çətinlik yaratmır. Bu ənənəvi vasitələrin müsbət cəhətidir. Lakin ənənəvi vasitələrin həyata dairəsi geniş olur və bu vasitələrdən istifadə etməklə aparılan diaqnostikanın sürəti çox zəif olur. Ənənəvi qiymətləndirmə sistemi əsasən iki vəzifəni yerinə yetirir [1]:

- 1) şagirdlərin təlim nəticələrini qəbul olunmuş etalona uyğun qeydə almaq;
- 2) şagirdi sonrakı təlim fəaliyyətinə həvəsləndirmək.

Birinci vəzifəyə görə qiymətləndirmə konkret şagirdin təlim nəticələrinin səviyyəsinin göstəricisidir. Bu zaman müqayisə etalonu kimi təhsil standartlarının tələbləri götürülür. Qiymətləndirmə forması isə qiymət olur. Qiymət üçün aşağıdakılar xarakterdir:

- 1) təlim nəticəsinin real səviyyəsini qeydə almaq;
- 2) Şagirdin təlim fəaliyyətini idarə etməyə imkan yaratmaq;
- 3) Şagirdin sonrakı təlim fəaliyyətinin istiqamətini müəyyən etmək və s.

Qiymət bir qayda olaraq təlim prosesinin müəyyən mərhələsinin sonunda qoyulur. Şagirdlər nəticələrinin yaxşı qiymətləndirilməsində maraqlı olur. Şagirdlərin təlim fəaliyyətini idarə etmək və onları öyrənməyə həvəsləndirmək üçün qiymətləndirmə aşağıdakı tələbləri ödəməlidir:

- 1) məktəbin imkanlarına uyğun olmaq;
- 2) invariant olmaq, yəni zamandan, yerdən imtahan götürənin şəxsiyyətindən asılı olmaq.

Bilik, bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması prosesinin idarə olunmasına ənənəvi yanaşma üçün aşağıdakılar xarakterikdir:

- 1) qeyri-operativlik;
- 2) obyektivlik;
- 3) Təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsində vahid standartların olmaması və s.

Ədəbiyyat

1. Далингер В.А. Личностно-ориентированное обучение и процесс целепологания в школьном математическом образовании // Математика и информатика: Межвузовский сборник научных трудов, Омск, ОМГПУ, 2001, с.82-87.
2. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. М.: Сентябрь, 2000, 112 с.